

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТАКТИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проданець Н. М.

Автором, на основі аналізу дисертацій, монографій, підручників та наукових статей, викладено сучасний стан дослідження тактики виявлення та подолання неправдивих показань. Зазначає, що в науковій літературі досить мало науковців займалися проблемою тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх. Пропонує на основі аналізу наукової літератури внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, а саме поняття “неправдиві показання”, систематизувати неправдиві показання неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених, розробити чіткий алгоритм дій для працівників слідчих підрозділів, які розслідують злочини вчинені неповнолітніми.

Ключові слова: тактика, виявлення, подолання, неправдиві показання, неповнолітні, слідчий, досудове слідство, допит.

Автором, на основі аналізу дисертацій, монографій, учебників и научных статей, изложено современное состояние исследования тактики выявления и преодоления ложных показаний. Отмечает, что в научной литературе достаточно мало ученых занимались проблемой тактики выявления и преодоления ложных показаний несовершеннолетних. Предлагает на основе анализа научной литературы внести изменения в Уголовный процессуальный кодекс Украины, а именно понятие “ложные показания”, систематизировать ложные показания несовершеннолетних свидетелей, потерпевших, подозреваемых и обвиняемых, разработать четкий алгоритм действий следователей при расследовании преступлений совершенных несовершеннолетними.

Ключевые слова: тактика, выявление, преодоление, ложные показания, несовершеннолетние, следователь, досудебное следствие, допрос.

The author, based on analysis of theses, monographs, textbooks and scientific papers, described the current state of research and identify tactics to overcome the false testimony. Notes that in the scientific literature very few scholars engaged in problem identification and tactics to overcome the false testimony of minors. Offers based on an analysis of scientific literature to amend the Criminal Code of Ukraine notion of “false testimony”. An Article 95 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is supplemented with part 9 and amended as follows “... false testimony - a conscious message, of information (data) that are not true, by silence, denial, distortion, forgery, falsification, distortion, misinformation, lies ...”. A diagnosis of juvenile questioned matches testimony to the subjective image perceived crime, diagnose contradictions in the testimony and questioned to determine at what stage the person began to give false testimony and identify the causes of lies, deception and lies to overcome it. The author must develop an algorithm identifying and overcoming the false

testimony of minors and witnesses, victims, suspects, accused and complex tactical tools, techniques, methods and techniques to overcome the false testimony; develop an algorithm of actions of the investigator in identifying minors false testimony in the investigation of criminal offenses; optimize tactics of identifying and overcoming the false testimony of minors.

Keywords: tactics, detection, elimination, false testimony, minors, investigator, investigation, questioning.

Постановка проблеми: На сучасному етапі реформування правоохоронної системи відбуваються зміни не тільки в нормативно-правовому регулюванні діяльності органів досудового слідства, але й змінюються підходи стосовно методів, прийомів, засобів, способів здобуття необхідної криміналістичнозначимої інформації.

Особливо постає актуальним питання тактики допиту неповнолітніх у контексті тактики виявлення та подолання неправдивих показань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям для вивчення проблеми тактики виявлення та подолання неправдивих показань є праці таких учених, як: Л.Ю. Ароцкера, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, В.К. Весельського, Н.І. Гаврилова, Ю.Р. Журавльов, І.А. Колесник, В.О. Коновалової, Н.В. Павлюк, О.Я. Переверзи, Є.В. Пряхіна, О.Р. Ратінова В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова та ін.

Так наприклад, на думку І.А. Колесник [4], дослідження механізму формування показань надасть можливість визначити відповідні тактичні прийоми діагностики, виявлення та нейтралізації помилок у показаннях свідків. В.О. Коновалова [5], важливим напрямком криміналістичної тактики у виявленні й одержанні повної, достовірної інформації є розроблення та впровадження системи тактичних прийомів, що спрямована на нейтралізацію добросовісних помилок у показаннях свідків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із тим на даний час бракує наукових робіт, присвячених визначенню неправди у показаннях неповнолітніх, встановленню способів неправдивих показань. Окремі аспекти вказаної проблеми висвітлювали у своїх працях деякі науковці. Однак, дослідження тактики виявлення та подолання неправдивих показань залишилися поза увагою вчених. Нині існує нагальна потреба в дослідженні тематики та систематизації тактичних прийомів виявлення та подолання неправди в показаннях неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З метою узагальнення сучасного стану дослідження тактики виявлення та показання неправдивих показань неповнолітніх під час досудового слідства, ми провели аналіз наукових здобутків (дисертацій, монографій, підручників, посібників та наукових статей) вчених.

Отже, деякі аспекти тактики виявлення або подолання неправдивих показань осіб розкриті у дисертаціях: О.С. Андрєєва, О.І. Власова, Л.Г. Дубініна, Д.Д. Зайця,

О.М. Ушакова, М.В. Ліфанової, І.А. Макаренка, В.В. Нагребичького, Ю.П. Михальчука, Н.В. Павлюка, Н.Ш. Сафіна, С.В. Тетюєва, О.В. Харчікова, С.В. Шепелева, А.О. Шуліченко та інших.

Аналізуючи зміст дисертацій ми дійшли наступних висновків, що, по-перше, на дисертаційному рівні комплексного дослідження тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітні під час досудового слідства здійснено не було. Деякі автори висвітлили лише окремі аспекти досліджуваної тематики. Більшість авторів розкривають лише тактику допиту неповнолітніх, проблему отримання показань взагалі від них, та можливі моделі психологічного впливу на них, інші ж навпаки висвітлюють тільки процес формування неправдивих показань і не зовсім повно розкривають алгоритм дії при виявленні та подоланні.

По-друге, в аналізованих роботах не розкривають поняття “неправдиві показання”, хоча деякі автори у своїх працях висвітлювали визначення “брехні”, “неправди”, “помилки”, але на наш погляд доцільно було б для практичних працівників розробити чітке визначення дефініції “неправдиві показання”, описати ознаки, та алгоритм виявлення неправдивих показань неповнолітніх. Це продиктовано тим, що неповнолітні мають індивідуальні вікові та психологічні особливості.

Третє, лише О.Я. Переверза [6] та І.А. Колесник [4] у своїх дисертаціях спробували систематизувати тактичні прийоми виявлення та подолання неправдивих показань, але ж все ж таки узагальненої класифікації неправдивих показань, яка б використовувалася слідчими та відповідає вимогам практики немає.

Четверте, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України та проведенням реформи в правоохоронній системі жодного наукового дослідження по даній тематичі не проводилось.

П’яте, з аналізу дисертацій ми бачимо, що автори зробили спробу вивести єдиний алгоритм дій по виявленню та подоланню неправдивих показань, однак чіткої системи дій для слідчих саме по виявленню неправдивих показань неповнолітніх немає. На практиці досить часто дуже важко отримувати правдиві показання від неповнолітніх тому, що підлітки бувають різні, тому досить часто вигадують, фантазують, перекручують факти про злочин.

Шосте, наукова робота, яка б охоплювала психологію, кримінальний процес та криміналістику саме по тактиці виявлення та подолання неправдивих показань з усіма категоріями неповнолітніх немає.

З аналізованих нами монографій О.Ю. Скичка [8], В.К. Весельського [2], Л.Д. Удалової [9] та ін. встановлено, що автори розкривають лише окремі аспекти тактики виявлення та подолання неправдивих показань, однак поза увагою залишилася категорія неповнолітніх.

В аналізованих нами підручниках з “Криміналістики” та навчальних посібниках (О.О. Алексєєва, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Н. Васильєва, Г. Гросс, А.В. Дулова, Г.Г. Доспулова, А.А. Закатова, В.А. Образцова, Є.П. Іщенко, В.Є. Коновалової, Є.В. Пряхіна, М.В. Салтевського, М.Г. Щербаківського, М.Г. Шурухнова, О.Е. Ямпольського та ін.) досить часто спостерігається дублювання однієї і тієї ж інформації по виявленню неправдивих показань. В.Ю. Шепітько, В.О. Маркус, виділяють у своїх підручниках окремим параграфом тільки тактику виявлення неправдивих показань, що ж стосується особливостей їх виявлення у неповнолітніх, то автори не зазначають, лише коротко висвітлюють де-

які прийоми, які можливо застосовувати при виявленні неправди у показаннях неповнолітнього. Що стосується нових положень, які би відповідали чинному законодавству та новим технічним засобам, які використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень у підручниках не розкривається. Тому варто розробити чіткий алгоритм, який би був модифікований до чинного законодавства.

Стосовно аналізованих нами наукових статей (В.В. Ажієва, Т.А. Алексєєвої, Н.А. Андроніка, О.П. Вашук, Н.І. Герасіменка, М.Т. Ведернікова, К.В. Гутніка, В.А. Дударєва, З.А. Зекоха, Ф.Ф. Ушакова, К.Ю. Логінова, А.Б. Соколова, А.В. Сергієнка, Е.В. Стрельцової, І.А. Колесніка, Т.С. Пачіна, І.Е. Пікова А.В. Тямкіна, А.Г. Холєвчука Г.Е. Цикова, Б. В. Щура та ін.) слід зазначити, що автори викладають лише зміст досліджуваної проблеми, однак не розкривають її сутність.

Тому ми бачимо, що саме проблема тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх у аналізованих нами працях не була досліджена, а якщо і досліджувалась то розкрита не повністю.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок, хотілося би наголосити на тому, що: по-перше, в науковій літературі є поняття “неправдиві показання” (це відомості, в яких інформація свідомо не відповідає знання допитуваного про злочин який було вчинено (Ю.Р. Журавльов [3]). Для більш ефективного розслідування кримінальних правопорушень ми пропонуємо доповнити статтю 95 Кримінального процесуального кодексу України [1] частиною 9 та викласти її в такій редакції: “...неправдиві показання - це свідоме повідомлення особою відомостей (інформації), які не відповідають дійсності, шляхом неправди, обману, брехні, замовчування, заперечення, спростування, викривлення, підробки, фальсифікації, перекручування, дезінформації...”.

Друге, способи неправдивих показань, досліджувалися в різних галузях правових наук, але єдиної систематизованої класифікації, яка б охоплювала всі наукові погляди в різних науках немає тому пропонуємо на основі аналізу різних наукових поглядів систематизації способи неправди в єдиній класифікації. Так, наприклад, О.М. Цільмак [10] процес викривлення фактів і подій або неправдивого, спотвореного повідомлення інформації можливий різними такими способами: 1) вигадки (до різновидів цього способу слід віднести: легендування, дезінформацію, напівправду, вимисел, перебільшення, ілюзію, галюцинацію); 2) брехні (обман, фальсифікацію, підміну, наговори, удаваність, провокацію, лжесвідчення, блеф, маніпуляцію, маскування); 3) “білої брехні”; 4) замовчування (приховування, тайна), 5) неправди, 6) самообману, 7) взаємообману.

Третє, у процесі виявлення неправдивих показань неповнолітніх слідчий не може встановити правдивість або неправдивість показань неповнолітнього. Тому що в силу своїх вікових, психологічних особливостей розвитку деякі неповнолітні не можуть відрізнити правдиві факти від брехні. Й при допиті в силу свого не знання або ж не розуміння того що сталося можуть дати хибні показання. Тому при діагностиці відповідності показань допитуваного неповнолітнього варто визначити його відношення до суб’єктивного образу сприйнятої ним події злочину, діагностувати суперечності у його показаннях та визначити на якому етапі особа почала давати неправдиві показання, виявити причини неправди, обману, брехні, замовчування, заперечення, спростування, викривлення,

підробки, фальсифікації, перекручування, дезінформації та подолати їх.

Варто також зазначити, що алгоритмізація розслідування кримінальних правопорушень набуває особливого значення, оскільки переважаність слідчих вимагає скорочення часу, для встановлення достовірної інформації по розслідуваному злочину. Тому необхідно, розробити алгоритм виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених оперування яким з урахуванням індивідуальних особливостей правопорушення та особи допитуваного. Це дозволить своєчасно одержати, виявити, оцінити й використати інформацію, що надійшла від зазначених категорій осіб, в результаті чого підвищиться якість розслідування злочинів, а особливо скоротиться час на отримання достовірної інформації від неповнолітнього.

Четверте, проаналізувавши криміналістичну літературу та інші літературні джерела, ми можемо стверджувати, що все ж таки зустрічаються деякі спроби систематизації тактичних прийомів, спрямованих на подолання неправдивих показань неповнолітніх. Зокрема, деякі автори (О.Р. Ратінов і Н.І. Гаврилова [7]) зазначають, що виявивши неправдиві показання, слідчий повинен піддавати попередньому аналізу показання, отримані в ході допиту, використовуючи такі критерії: а) компетентність допитуваного; б) його непоінформованість; в) рівень мовних здібностей допитуваного; г) унікальність показань; г) емоційна насиченість показань; д) критерій невідповідностей та з'ясувати достовірність інформації, чи ні, якщо інформація хибна, подолати її. Тому, варто при подоланні неправдивих показань з початку розпізнати який це вид (неправда, брехня, омана, фантазування тощо) що б застосувати певні тактичні прийоми для їх додання. Також необхідно систематизувати тактичні прийоми, що були би спрямовані, як на виявлення неправдивих показань неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених. На нашу думку, система тактичних прийомів повинна охоплювати: процес виявлення неправди у всіх категорій неповнолітніх та процес подолання неправди у всіх категорій неповнолітніх.

П'яте, задля підвищення ефективності тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх при розслідуванні окремих видів злочинів, необхідно розробити алгоритм дій виявлення неправдивих показань неповнолітніх при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Сьоме, необхідно розробити практичні рекомендації по тактиці виявлення, перевірки та особливостей подолання неправдивих показань неповнолітніх за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, існує нагальна потреба в дослідження та сис-

тематизації тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с.

2. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія. - Київ: НВТ "Правник" - НАВСУ, 1999. - 126 с.

3. Журавлев Ю.Г. Ложь и сопутствующие категории как объект исследования криминалистики // Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии. 2011. № 13. С. 81.

4. Колесник І.А. "Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків": автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. - Х., 2010.-19 с.

5. Коновалова В. Е. Следственная тактика: принципы и функции / В.Е. Коновалова, А. М. Сербулов. — К. : РИО МВД УССР, 1983. — С. 25, 26.

6. Переверза О.Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. -Х., 2000.-19 с.

7. Ратінов А.Р. Гаврилова Н.И. Логико-психологическая структура лжи и ошибки в свидетельских показаниях // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1982. Вып. 37. С. 48-54.

8. Скичко О.Ю. "Тактико-психологические основы допроса несовершеннолетних свидетелей и потерпевших на предварительном следствии". - М. : Юрлитформ, 2006. - 183 с. : табл. - (6-ка криміналіста). - библиогр.: С. 167-182.

9. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: Монографія. - К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005.- 324 с.

10. Цільмак О.М. Класифікація дефініцій способів брехні. [Текст] / О. М. Цільмак // Соціальна психологія. - Київ, 2011. - № 2. - С.119-122.

Проданець Н.М.,

Аспірант ОДУВС

Надійшла до редакції: 23.12.2015

УДК 159.9:343.985

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІШУЧОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ ОПЕРУПОВНОВАЖЕНОГО

Цільмак О. М.

Автор у статті описує психологічні особливості рішучості як професійно важливої якості оперуповноваженого. Наголошено, що рішучість є провідною у системі вольових якостей. Рішучість надає можливості оперуповноваженому: впорюватися зі страхом і тривогою в потенційно небезпечній або невизначеній ситуації; досягати професійних цілей, не помічаючи перешкоди на

© О.М. Цільмак, 2016

шляху до успіху; відчувати впевненість у власних діях, рішеннях; вірити у свої сили при складних обставинах; позбутися від ланцюгів коливань, невпевненості і сумнівів, які тільки розхитують віру в свої сили; досягати успіхів в кожному починанні при здійсненні професійних функцій. Підкреслено, що головним методом перевірки у кандидата здатності до рішучих правомірних дій є метод

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**